

A KÉT MERCURIUS GALLOBELGICUS

PAJKOSSY GYÖRGYNÉ.

A budapesti Egyetemi Könyvtár folyóirattára az ország legértékesebb tudományos folyóiratgyűjteménye; különösen XVII–XIX. századi anyaga jelentős. Gazdag XVII. századi állományából szeretnénk bemutatni két olyan folyóiratot, melyet még a jezsuiták szereztek be.¹ Az 1690-ben készített katalógus M betű *Historici* szakába bejegyzett tizenkét *Mercurius Gallobelgicus*-kötet a nagyszombati állomány legrégebb folyóiratkötetei.

Mercurius Gallobelgicus néven két kiadványt ismerünk. Az első Godtfridt von Kempen² adta ki Kölnben, az a kiadó, aki az első vásári újságot, a félévente megjelenő Michael von Aitzing szerkesztette *Historica Relatiot* nyomtatta. Az első kötet címe: *Mercurii Gallobelgici, sive rerum in Gallia et Belgio potissimum: Hispania quoque Italia, Anglia, Germania, Polonia, vicinisque locis ab anno 1588 usque ad Septebrem anni 1592 gestarum nuncius auctore D. M. Jansonio Doccomensi Frisio. 1592.* E kötet második kiadása 1596-ban már 1594. márciusig terjeszti ki az események leírását, újabb kiadása 1598-ban jelent meg. Javított kiadásai ezután is megjelentek (pl. 1614-ben). Következő kötetei — 4 könyvre osztva — több éves áttekintéssel folyamatosan 1626-ig tudósítanak

¹ Az Egyetemi Könyvtár régi katalógusainak (az 1690-ben és 1774-ben készített nagyszombati katalógusok, az Index Generalis Librorum Bibliothecis Abolitae Soc. Jesu Existentium, a Catalogus Librorum Bibliothecae Reg. Scientiarum Universitatis Pestianae — mind az Egyetemi Könyvtárban) és a folyóiratokba írt bejegyzések átvizsgálása eredményeként megállapítható, hogy a nagy tudós társaságok hiánytalannak mondható sorainak beszerzése XIX. századi gyűjtés eredménye. Csak az alább felsorolt kötetek nagyszombati eredetűek, de ezeknek beszerzése is a XVIII. század közepén fellépő erős természettudományi érdeklődésnek köszönhető. A *Journal des Scavans cum mémoires de Trévoux* 1754–1760 köteteit a Catalogus Librorum Bibliothecae Astronomicae tartja nyilván; a párizsi akadémia kiadványának, az *Historie de l'Académie Royale des Sciences*-nak 75 kötete az 1692–1750 időszakból a kollégium könyvtárában, további 4 kötete a csillagvizsgáló könyvtárában volt meg. A szentpétervári *Commentarii Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae* 29 kötetét a könyvbejegyzések szerint 1769–1773 folyamatosan kapták. A lipcsei *Acta Eruditorum*ot nem találjuk a nagyszombati katalógusban, csak a *Miscellanea Curiosa Medico-Physica Academiae Naturae Curiosorum* köteteit.

² Kempen (működésének ideje 1576–1598) nagy kiadóknak dolgozott, az 1583[!]-tól megjelenő *Historica Relatiot* nyomtatta. (Benzing, Josef: Die Buchdrucker des XVI. und XVII. Jahrhunderts im Deutschen Sprachgebiet. 1963. 231. 1.) Több Magyarországgal foglalkozó rölpap kiadója. (Hubay Ilona: Magyar és magyar vonatkozású rölpapok, újságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban <1480–1718>. Bp., 1948. passim.)

az eseményekről. Utolsó, 13. kötete 1627-ben jelent meg.³ A 4. tomustól kompilátora P. A. Jansonius (az 5. tomusé közben Joh. Bapt. Besardus) az utolsó kötete Gaspar Ens. 1615-től Gerhard Greuenbruch jelentette meg.⁴

Az Egyetemi Könyvtár állományában az alábbi kötetek találhatók meg:⁵

1. tom. 1—6. lib. ... ab anno 1588 usque ad Martium anni praesentis 1594 gestarum nuncii. 1596., it. ed. 1598.⁶

2. tom. 7—10. lib. ... a Julio mense anni 1593 usque ad annum 1595 gestarum nuncii. 1595., it. ed. 1597.

3. tom. 11—15. lib. ... ab anni 1594 mense Julio usque ad annum 1596 gestarum nuncii. 1596.

11. tom. 36. lib. ... ab anno 1615 usque in annum 1618 nuncii. 1617.⁷

A 2. tomustól kezdve a címben megjelenik Magyarország neve Franciaország és Belgium után első helyen (... *potissimum: Ungaria quoque* ...) Erdély neve — Transylvania — a harmadik kötettől szerepel a címben.

A másik *Mercurius Gallobelgicus* Frankfurtban 1604-től folyamatosan jelent meg Latomus kiadásában⁸ Gotardus Arthus Dantiscanus műveként: *Mercurii Gallobelgici Succenturiati, sive rerum in Gallia et Belgio potissimum: Hispania quoque, Italia, Anglia, Germania, Ungaria, Transylvania, vicinisque locis ... gestarum historicae narrationis continuatae tomus ...* címen az 1603. évi frankfurti tavaszi és őszi vásár közti időszak eseményeinek leírásával kezdve. A féléves vásárok időpontjához igazodva egy tomus négy liberből állván két év eseményét foglalta magába. Az első kötet, mely folyamatosan tárgyalja az 1603—1604. év eseményeit mint 5. tomus jelent meg. Az 1—4. tomus *Mercurius Gallobelgicus Sleidano Succenturiatus ...* címen az 1555—1602. évek eseményeit foglalja össze Sleidanus munkájának folytatásaként. Arthusnak az olva-

³ A *Mercurius* nagyon szűkszavú ismertetése: Blunck, Jürgen: Die kölnen Zeitungen und Zeitschriften vor 1814. Eine Bibliographie mit Standortnachweis. Münster, 1966. A 41. 1.: „Vorläufer der Zeitschriften” címszó alatt *Mercurius Gallobelgicus* erschien 1596[!]—1627 ... in 13 Bänden.

⁴ Greuenbruch (v. Grevenbroich) (1583—1633) sok császári privilégium tulajdonosa; Kölnben és Frankfurtban voltak könyvkereskedései. (Benzing id. mű 232. l.)

⁵ A könyvbeírások és az Index generalis kimutatásai szerint e példányok egyházi könyvtárak tulajdonai voltak, a felosztatáskor kérték az Egyetemi Könyvtárba.

⁶ 1. tomus 1588—1594. it. ed. 1598. Hátyakötése XIII. század végi vagy XIV. század eleji breviáriumtöredék. Istvánffy Miklós könyvtárából. Ezért és a másik két kódextöredék meghatározásáért e helyütt mondok köszönetet Mezey Lászlónak.

⁷ Az Országos Széchényi Könyvtár állományában (bár többféle kiadásban) a 11. és 12. tomus kivételével teljes a sor.

⁸ Sigismund Latomus (működésének ideje 1599—1625, örökösei 1712-ig) nagy kiadó, szinte kizárólag periodikus kiadványokat adott ki; 1608-tól a hivatalos Messkatalogot. (Benzing id. mű 122. l.) A nyomda történetéből számunkra két lényeges momentumot szeretnénk megemlíteni: a kölni Kempen kiadású *Historica Relatio* legkomolyabb ellenlábasát, az ugyanolyan című relatiót, melyet a katolikus Aitzing mintájára írt Jacobus Francus — Lautenbach protestáns prédikátor — Latomus adta ki, és ugyanő indítja meg 1604-ben ugyan-csak *Mercurius Gallobelgicus* címen a Kempen kiadású Mercuriussal azonos című és jellegű kiadványt! Latomus özvegye 1627-ben nyerte el a féléves relatiók kizárólagos kiadási jogát azzal a feltétellel, hogy a relatiók nem tartalmazhatnak a császár, a birodalom és a katolikus vallás számára hátrányosat. (Schottenloher, Karl: Flugblatt und Zeitung. Berlin, 1922. 225—235. l.)

sóknak szóló magaaajánlását az 5. kötet elején olvashatjuk, melyből kiderül, hogy folyóiratának címét tudatosan választotta hivatkozván Jansonius hasonló „narrationes”-ére.

A 15. kötettől (1623–1626) már nem Arthus a kiadó, és ennek értelmében a kiadvány címe is megváltozik: *Mercurius Gallobelgicus*, *M. Gotardo-Arthusio p. m. Succenturiatus, sive rerum* . . . A komplikátorok: Michael-Gaspar Lundorp, Georgius Beatus, Johann Philipp Abelin, Johann David Reinmann, Johann Georg Schleder. A további kötetekben az érdeklődési kör is tágult: Prussia, Moscovia, America, India szerepelnek a címben. (39. tom. 1672.)

Az Egyetemi Könyvtár állományában található kötetek: 1. tom. 1555–1570-től 14. tom. 1621–1623-ig, 15. tom. 1623–1626. 3–4. lib. [1624–1625], 20. tom. 1635–1636. 3–4. lib.⁹

Ezek a kötetek nagyrészt nagyszombati eredetűek (a 3,5–8,9^{1,3–4}, 10., 11., 12^{3–4}, 13, 15⁸),¹⁰ a többiek a szerzetesrendek feloszlatását követően kerültek az Egyetemi Könyvtár tulajdonába.¹¹

Nem feladatunk a két *Mercurius* közötti kapcsolat vizsgálata,¹² célunk csupán annyi, hogy röviden rámutassunk e folyóiratok jelentőségére.

E kiadványok érdeklődésre tarthatnak számot egyrészt a magyar történeti forráskutatás szempontjából, másrészt mind a magyar, mind a külföldi közvélemény kialakításában játszott szerepük miatt.

A MERCURIUSOK MAGYAR VONATKOZÁSAI

Magyarország neve a harmadik helyen áll a folyóirat címében, de ugyanígy harmadik helyet foglal el a híryanagban is a francia és németalföldi híradások után. Magyar város- és személynevek, sokszor a felismerhetetlenségig latinizálva, kivetített fejezetcímekként hívják fel az olvasók figyelmét többnyire harci eseményekre, ugyanakkor, amikor nálunknál szerencsésebb országokból

⁹ Az 5. tomus 2–3. liber egybekötve a 6. tomus 1–3. liber-rel Hártyakötése XIII. század végi vagy XIV. század eleji breviáriumtöredék. Istvánffy Miklós könyvtárából. A 15. tomus 4. liber 1625. hártyakötése XV. századi missale-töredék. Mezey László meghatározásai

¹⁰ Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a nagyszombati eredetű kötetekbe egységesen „*Collegii Tyrnaviensis Scottis Jesu Catalogo inscriptus L. G. 1699*” van írva. Ugyanakkor az 1690-ben kezdett katalógusban „G” betű alatt (*Arthus* helyett „tévesen” Gotardus alatt katalogizálva!) nem szerepel, hanem pótlólag címe alatt beírva. Ez az 1699. évi „*inscriptus L. G.*” egyéb könyvbeírásokkal egybehangzóan arra engedne következtetni, hogy 1690 után használtak még egy másik katalógust is (Nem az 1632-ben készítettre gondolunk!)

¹¹ Az OSzK-ban számos kiadásban az 1. (1555–1570) — 15. (1623–26), 26. (1646–48), 39. (1672) kötetek vannak meg.

¹² Stieve, Felix: Über die ältesten halbjährigen Zeitungen oder Messrelationen. München, 1881. 180–265. l. [Abh. Bayer. Akad. Wiss. Hist. Klasse. 16. Bd.]

Az egykorú katalógusok világosan megkülönböztették a kétféle kiadást, így a *Catalogus Bibliothecae Bunavianae*, 2. tom. 1753. 198. l. A Bibliothèque Nationale két kiadványként, a British Museum katalógusa egy kiadványként írja le. A kiadvány kedveltségére jellemző, hogy nemcsak számos kiadásban és példányban van meg mind Franciaországban, mind Angliában, hanem hogy angolnyelvű kiadása is megjelent 1614-ben.

egyetemi ünnepekről, vagy a könyvtári rendről (Vatikáni könyvtár) tudósítanak.

Kik állították össze ezeket a híreket, mik voltak forrásaik? E folyóiratok szerkesztői jellegzetes típusai a XVI–XVII. századi publicisztikának; személyükben egyesítették a történetírókat az újságírókkal. Minden érdekeset meg akartak örökíteni, figyelmük mindenre kiterjedt. Elsősorban természetesen a politikai és hadi eseményeket regisztrálták, de e hírek között természeti csapásokról, csodás esetekről, „kulturális hírekről” is olvashatunk. Hisznek munkájuk fontosságában és nem győzik hangoztatni pártatlanságukat.¹³

D. M. Jansonius (1530/40–1597) azaz Michael van Isselt (atyja után — dominus Michael Johannis filius — Jansonius) erősen katolikus és spanyolpárti. Kortársai elismerik, hogy jól tájékozott, de elfogultnak tartják világtörténelmi munkáit. A magyar viszonyokban való jártasságát mutatja, hogy Reusner gyűjteményes munkájába¹⁴ (169–281. l.) három Jansonius leírást vett át: Hatvan és Petrinia (Petrinja, Zágráb m.) 1597. évi valamint Eger 1596. évi ostromának és a keresztési csatának elbeszélését.

Gaspar Ens minden tudományban jártas volt. Minket különösen két munkája érdekel: a *Rerum Hungaricarum historia in qua . . . nostri vero et superioris temporis res gestae ad annum usque 1604 fuses describuntur*. Coloniae Agrippinae, 1604. Appendix — usque 1608. Uo. 1608., valamint a *Fama Austriaca*. (1627.) c. műve.

Gotthard Arthus (1570–1630) főerényének életrajzírói a korabeli történelem művelését tartják, különösen a Jansonius féle *Mercurius* folytatását [!]. Arthus célját a *Mercurius* első kötetében pontosan meghatározza Sleidanus követőjének vallván magát. Erről a folyóiratának címén kívül *Sleidanus redivivus* c. munkája is tanúskodik. A magyar események iránti érdeklődését Boissard munkájának folytatása — *Historia chronologica Pannoniae . . . ad annum usque 1607 continuata*. Francofurti, 1608. — is bizonyítja.

Michael-Gaspar Lundorp (—1629) a Latomus kiadó időszak kiadványainak állandó szerzője; a *Messrelationen*-t is ő szerkesztette. *Mercurius Austro-Bohemo-Germanicus* c. kiadványának első kötetét a *Mercurius Gallobelgicus* 14. kötetéhez kötve olvashatjuk az Egyetemi Könyvtárban. Nevét szintén Sleidanussal kapcsolatban őrizte meg az utókor: nagy forrásgyűjteménye, a *Continuatio Sleidani* számos kiadást ért meg.¹⁵

Philipp Johann Abelin (—1634/37), aki a *Mercurius Gallobelgicus* 17–20. kötetét, azaz az 1628–1634 éveket kompilálta, szintén a korabeli történelemmel foglalkozott. Főmunkája a *Theatrum Europaeum*, *Historische Chronik* . . . számos kiadást és folytatást ért meg.

Johann Georg Schleder regensburgi történész ugyancsak a *Theatrum Europaeum* kompilátora (a 6. és 7. kötet összeállítója.)

¹³ Az írókra vonatkozó adatok az Allgemeine Deutsche Biographie és Jöcher Allgemeines Gelehrten Lexikon-a alapján.

¹⁴ Reusner, Nicolaus: *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus . . . gestarum . . . narrationes*. Francofurti, 1603.

¹⁵ Blümm, Elger: *Early Frankfurt and Cologne newspapers at Bremen*. (Gazette 13. vol. 1966. 172–77. l.)

Végignézve a kiemelt szerkesztők sorát, észrevehető, hogy munkáik között nagy számmal vannak olyan művek, melyeket a magyar történet külföldi elbeszélő forrásai között tartunk számon. Ezek a munkák a tizenötéves háború idején a magyarság élethalálharca iránt újból fellendült érdeklődést jelzik. Nem lehet véletlen, hogy a Jansonius féle *Mercurius* első kötete 1592-ben jelent meg, az akkortájt kiújuló harcok idején, visszanyúlva az események elbeszélésével 1588-ig, valamint az sem, hogy később Frankfurtban is kiadtak egy nagyrészt Magyarországgal foglalkozó híradást, 1555-ig visszamenőleg leírva az eseményeket. Már Bartoniek Emma felhívta a figyelmet a *Mercurius Gallobelgicusra*, igaz, hogy csak a kölni kiadás első kötetére,¹⁶ de ezt komoly forrástörténeti szempontból mindeddig nem vizsgálták.

A *Mercuriusok* tanulmányozásának szükségességét két példával szeretnők igazolni. Példáink értesüléseinek mind eredetére, mind történetírói módszerére fényt vetnek. Egy helyütt egykorú hírekre támaszkodik (a), másutt pedig leírása visszamenőleges, így történetírói munkát igénylő (b).

a) A Jansonius-féle *Mercurius* az 1594 januárjától májusig terjedő időszak eseményeit a 2. kötetben tárgyalja (2. tomus. 8. liber continens res gestas a Kalendis Januariis anni 1594 usque ad Maium mensem anni sequentis.) E könyvnek mintegy egyharmada a magyarországi harcokkal foglalkozik. Huszonnyolc fejezetcím hívja fel a figyelmet időrendbeli sorrendben a főbb eseményekre. Nagyobb teret szentel Nógrád ostromának, Zrínyi babocsai és berzenicei győzelmeinél rövidebben időzik, annál nagyobb részletességgel írja le Teuffenbach győzelmeit, hosszan közli jászberényi győzelméről Mátyás főhercegnek írott levelét.¹⁷ Érthető módon a legrészletesebben Esztergom ostromát írja le.

Itt szeretnők megjegyezni, hogy Jansonius megnevezi forrásait is: történelmi munkák, akták, relatiók és magánértesülések. A bennünket érdeklő „*Germanici*” források között „*Ayzinger*”-t,¹⁸ Jacobus Francus-t és Riephan-t említi. Összevetve egymással az egykorú forrásokat, utal az ellentmondó hírekre is.

b) Nem kevésbé érdekes az Arthus-féle *Mercurius „retrospektív”* kötetének vizsgálata. Az 1566. év eseményeivel az 1. tomus 3. liber „... *ab anno 1566 usque ad annum 1568*” foglalkozik. Elbeszélésében a magyarországi események ugyanannyi helyet foglalnak el, mint a németalföldi szabadságmozgalmak, ami igen figyelemre méltó. A magyarországi hírek közlését Báthori István bécsi követjárásának leírásával kezdi, ezután a harci eseményeket ismerteti. Szigetvár ostromát és elestét a 331–351. l-on találjuk. A leírás elsősorban a nagyközönség kedvét keresve a látványos, „romantikus” epizódokat emeli ki. Hosszasan ismerteti Zrínyi beszédeit (az ostrom kezdete előtt fia kürtösének elfogatása kapcsán, a kirohanás előtt, az eskütétel szövege), leírja a halálba induló Zrínyi öltözkét, elbeszéléseibe sematikus történetet illeszt be egy harcoló asszonyról,

¹⁶ Bartoniek Emma: Magyar történeti forráskiadványok. Bp., 1929. 1651. tétel.

¹⁷ Jellemző, hogy „Tieffenbach”(1) győzelmei mennyi helyet foglalnak el a leírások között; Mátyás főhercegnek írott levele a jászberényi (Jasperinum) győzelemről 4 oldal.

¹⁸ Aitzingnek egy 1594-es relatioja megvan az OSZK-ban. (Hubay Ilona id. mű 333. tétel.)

végül közli Szolimán halálának körülményeit és Zrínyi fejének elküldését a császári táborba. A jellegzetes beszédek és történetek alapján úgy véltük, hogy Cserenkó (Črňko) Ferencnek, Zrínyi kamarásának és Forgách Ferencnek elbeszélései¹⁹ voltak a *Mercurius* forrásai. Közismert elbeszélésekről lévén szó, nem csodálkozhattunk azon, hogy a *Mercurius*-szöveg a két forrás szövegének összeötvözése; Arthus sokszor mondatonként váltakozva idézte a két forrás szövegét. Feltevésünket csak a nevek írásmódja zavarta, mert Arthus nyilván vagy Reusner, vagy Bongarsius kiadását használta és mindkettőben Budina következetesen „*Serinus*”-t, Forgách „*Zrinius*”-t ír, a *Mercurius* azonban „*Serinius*”-ről tud, és „*Thuriger*”-nek nevezi Turi Györgyöt. Eszerint a komplikációnak már Arthus előtt kellett készülnie, és Arthus ezt a szöveget közölte. Forrásul Gaspar Ens munkáját használta fel, a már előbb említett *Rerum Hungaricarum historia* c. művet. Az itt talált szöveget Arthus szóról-szóra kimásolta, olyannyira, hogy a fejezetek sorrendjét és a fejezetcímeket is — helyenként némi stiláris változtatással — megtartotta.

A bemutatott két példa több szempontból érdekes. Már említettük, hogy a tizenöt éves háború idején a magyarság megint az érdeklődés középpontjába került. Érdemes megvizsgálni egyrészt, milyen kép alakult ki a *Mercurius*ok tudósításai révén Magyarországról Európában, másrészt, milyen hitelt adhattunk értesüléseiknek, van-e híryanaguknak történeti forrásértéke. Mindkét kérdésre feleletet kell adnunk, mert mind Magyarországon, mind Európában (nemcsak német földön) elterjedt folyóiratok voltak.²⁰

A MERCURIUSOK AZ EGYKORÚ MAGYAR KÖNYVTÁRAKBAN

Az Egyetemi Könyvtárban levő példányok bejegyzései szerint e kiadványok olvasottak voltak — többszöri tulajdonos-csere után jutottak az egyházi könyvtárakba és végül az Egyetemi Könyvtárba. Az Index Generalis szerint a besztercebányai, kassai, pozsonyi, soproni, szakolcai és zágrábi jezsuita kolégiumoknak mindkét kiadásából voltak példányai.

Zrínyi Miklósról (1620–1664) eddig is tudtuk,²¹ Istvánffy Miklósról (1538–1615) viszont csak most derült ki, hogy könyvtárában voltak *Mercurius*-kötetek.

¹⁹ Szigetvári emlékkönyv. Szigetvár 1566. évi ostromának 400. évfordulójára. Bp., 1966. [A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézete. Értekezések. 1966.] passim, különösebben Waczulik Margit: Szigetvár 1566. évi ostroma az egykorú történetírásban c. tanulmánya.

Cserenkó és Forgách Ferenc elbeszélésének kiadásai: mindkettő kiadva az ún. Zrínyi-albumban: *De Sigetho Hungariae propugnaculo ... ab ... Emerico Forgach ... collectum opera Petri Albani Nivemontij. Witebergae, 1587. RMK. III. 765.* (Cserenkó elbeszélése Budina Sámuel fordításában már előzőleg és később is megjelent: német és olasz kiadásai is közkezen forogtak.) XVII. századi kiadásai (nem véletlen az újrakiadás dátuma!) Reusner, Nicolaus: *Rerum memorabilium in Pannonia sub Turcarum imperatoribus ... gestarum narrationes. Francofurti, 1603.* és Bongarsius, Jacobus: *Rerum Hungaricum scriptores varii ... Francofurti, 1600.*

²⁰ Nem szerepelnek sem Benda Kálmán (*A törökkor német újságirodalma, 1942*), sem Horváth Magda (*A török veszedelem a német közvéleményben. 1937.*) tanulmányában.

²¹ Zrínyi Miklós könyvtárának katalógusában (*Bibliotheca Zrinyiana. Wien, 1893.*)

Az Istvánffy-könyvtár Mercurius-köteteinek leírása:

Istvánffy könyvtárából két Mercurius kötet jutott az Egyetemi Könyvtár tulajdonába: az egyik a Jansonius-, kölni kiadású Mercurius 1. tomus 1588–1594. it. ed. 1598., a másik az Arthus-, frankfurti kiadású Mercurius 5. tomus 2–3. lib. [1603. őszi–1604. tavaszi vásár, 1601. júl. 5.–1604. júl. 5.] 1604. [Hozzáköteve:] 6. tomus 1–3. lib. [1604. őszi–1606. tavaszi vásár.] 1605–1606.²²

Mindkettő hártyakötésű: XIII. század végi [XIV. sz. eleji?] breviáriumtöredékbe kötve (Mezey László meghatározása.) A felső tábla közepén 67×60 mm méretű papíron 55×46 mm nagyságú fekete nyomású családi címer. A körirat szövege: *NICOLAVS ISTHVANFI DE KISAZZON-FALWA S. C. R. M. CONSIL. AC REGNI HUNGARIAE PROTO-PALATINUS & C.*

A címer azonos azzal, amelyet Berlász Jenő közölt Istvánffy Miklós könyvtáráról szóló tanulmányában.²³ A különbség az, hogy a kéziratos köteteken levő címer arany-nyomású és reneszánsz díszítő elemek övezik, itt díszítő elemek nélkül egyszerű, fekete nyomást alkalmaztak. Különösen érdekessé teszi ezt a két kötetet, hogy pótlólag, már meglevő kötésekre alkalmazott supralibrossal van dolgunk, tehát elképzelhető, hogy Istvánffy könyvtárának többi kötetét is ilyenekkel látta el. Az állandó dúc használata erre enged következtetni.

A kötetekben nincs Istvánffytól származó bejegyzés.

Istvánffy könyvtárát Berlász Jenő minden részletet feltáró tanulmányában megkísérelte rekonstruálni. Kutatása elsősorban a kéziratos művekre, de ezen túlmenően a nyomtatványanyagra is kiterjedt. Először azokat a könyveket sorolja fel, amelyeknek meg kellett lenniök Istvánffynak, a történetírónak könyvtárában, majd az Istvánffy-levelezésből ismert munkákat és a Nagy Iván tudósításaiban szereplő könyveit nevezi meg, végül felhívja a figyelmet azokra a művekre, amelyeket a felosztott zágrábi jezsuita könyvtár anyagából a pesti egyetemnek szántak. A fentemlített könyvek között a *Mercurius*ok nem szerepelnek. A Nagy Iván említette „szorgalmas bibliographus” nyilván sok kötet nyomára akadhat az Egyetemi könyvtárban, de ez a két kötet is tanúskodik Istvánffy Miklós könyvszeretetéről és Magyarország XVI–XVII. századi könyvtári kultúrájáról.

a kölni Mercurius 2. és 3. kötet, a frankfurti kiadású Mercurius 5. kötet szerepel. Zrínyi mind a három kötetet jegyzetekkel látta el: Jansonius-t egy helyütt „frater dol[os]us es Hispanus Jansenii”, Arthus-t több helyütt „Asinus”-nak nevezi: „Asine, sine re es historicus” (Drasenovich Mária: Zrínyi Miklós könyvjegyzetei. Pécs, 1934. 51., 64., 69. jegyzet. Vö. Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. 2. kiad. 1964. 380. l.)

²² Az 5. tom. 2. lib. 1604-ben két magyarországi metszet található: az „*insula Adonia*”-n történt összeütközésnek és Hatvan ostromának rajza. Az utóbbi Georg Kellernek, Bry tanítványának, a Messrelationen illusztrátorának műve. (Allg. Lexikon der Bildenden Künste adata.) Ezek a metszetek az Egyetemi Könyvtár példányából hiányoznak.

²³ Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1959. 202–240. l.

A két kötet útja is tanulságos. A kötetekben a possessor-bejegyzés: Collegii Societatis Jesu Sopronii Catalogo inscriptus anno 1640 (kölni kiad.) és anno 1631 (frankfurti kiad.).²⁴ Az Egyetemi Könyvtárban levő Istvánffy-

kódex [F 28] ugyancsak a soproni kollégiumból került az Egyetemi Könyvtárba. Felvethető a kérdés, hogy a család birtokában maradt Istvánffy-kötetek nem Draskovics György, pornói apát, s győri püspök révén kerültek a soproni kollégium tulajdonába. Erre a kérdésre a soproni jezsuita kollégium katalógusa talán feleletet adhat, ha útmutatása alapján egyéb Istvánffy-könyvek nyomára jutunk az Egyetemi Könyvtárban.²⁵

²⁴ A feloszlatakor készített katalógus, a Catalogus librorum Bibliothecae Collegii Soproniensis 1779 conscriptus is csak ezt a két kötetet tartotta nyilván. [E. K. Kézirattár J 10/14.]

²⁵ Draskovics György Istvánffy Évának és Draskovics Jánosnak fia. 1612-ben már pornói apát, később emellett váci, majd győri püspök. Az O. L. Acta Jesuitica Irregistrata Collegium Soproniense iratai között nagyszámmal vannak a soproni kollégium megalapítására vonatkozó iratok, így 1635. V. 2. Draskovics György a bécsi generálisnak írja: *Proventus Abbatiae meae Pornensis in hunc finem Collegii convertam, aedificia omnia, bibliothecam(!) suppellectilem sacram et domesticam... e propriis curabo.* (Draskovics valóban nagy összeggel alapította meg a soproni kollégiumot.)

Örvendetes volt a két Istvánffy-könyvtárba tartozó könyv megtalálása egyrészt könyvtártörténeti szempontból,²⁶ másrészt a most folyó Istvánffy-kutatás felfigyelhet egy olyan kiadványra, melyet Istvánffy biztosan forgatott. Tudjuk, hogy a tizenöt éves háborúra vonatkozó irodalmat gyűjtötte; összegyűjtött feljegyzései mellé [OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3601.] a *Mercurius* kötetei tudatosan kerültek.

Tanulmányunkban szeretnénk volna felhívni a figyelmet két XVI–XVII. századi folyóiratra, mely más, nagyszámmal megjelenő egykorú kiadvánnyal együtt tudósításokat közöl a „törökefélelem” miatt az érdeklődés középpontjában álló Magyarországról.

A *Mercurius*ok koruk jellegzetes termékei, nagy elterjedtségük miatt különös tanulmányozást érdemelnek; híreik befolyásolták olvasóikat, híryanaguk eredete és hitele vizsgálatra méltó. Feltárásuk újabb adalékokkal gazdagítaná a XVI–XVII. századi magyar vonatkozású irodalmunkat.

DIE BEIDEN MERCURII GALLOBELGICI

(Zusammenfassung)

Die Zeitschriftensammlung der Budapester Universitätsbibliothek ist die wertvollste wissenschaftliche Zeitschriftensammlung des Landes; besonders ist das Material aus den Jahrhunderten XVII–XIX bedeutend. Unter ihnen verdient der auch im Katalog von Nagyszombat (Tyrnau) — verfertigt in 1690 — figurierende *Mercurius Gallobelgicus* unsere besondere Beachtung. Unter diesem Namen sind uns zwei Zeitschriften bekannt. Die erste wurde von Godtfridt von Kempen in 1592–1627 in Köln herausgegeben. Der Kompilator der ersten drei Bände ist D. M. Jansonius (Michael van Isselt). Die andere erschien in Frankfurt, seit 1604 stetig, im Verlag von Latomus, unter dem Titel *Mercurius Gallobelgicus Sleidano Succenturiatus* . . . Die Bände beider Publikationen berichten, abgesehen von den ersten zusammenfassenden, „retrospektiven” Bänden, in vier Bücher geteilt, mit mehrjähriger Übersicht von den Ereignissen. Unter den Nachrichten spielen diejenigen aus Ungarn eine grosse Rolle. Dies wird auch im Titel treu gespiegelt: *Mercurius Gallobelgicus, sive rerum in Gallia et Belgio potissimum: Ungaria quoque, Germania . . . Transylvania . . . gestarum nuncijs*.

Mit den ungarischen Beziehungen der Zeitschriften hat man sich bisher nicht befasst, obwohl sie eine besondere Beachtung verdienen, in erster Linie deshalb, weil ein Grossteil der Kompilatoren Historiker waren, unter deren Werken es viele solche gibt, die unter den ausländischen erzählenden Quellen der ungarischen Geschichte registriert sind. Beide Zeitschriften zeigen auch das Interesse, das während des Fünfzehnjährigen Krieges (1593–1606) für den Lebenskampf der Ungarn wieder erwachte. Die Studie zeigt an zwei Beispielen — an einem zeitgenössischen Bericht (1594) und an einer Beschreibung, die eine geschichtliche Arbeit beansprucht (1566) — welch grossen Platz die Redakteure den ungarländischen Ereignissen einräumten.

²⁶ A hat mű közül, melyet a zágrábi jezsuita kollégium anyagából a pesti egyetemnek szántak (Berlász i. m. 233. l.) zágrábi eredetű mű jelenleg csak egy van az Egyetemi Könyvtárban, de erről sem állíthatjuk, hogy Istvánffy könyvtárából való. Nagy Iván említette, hogy Istvánffy könyvtárából az Egyetemi Könyvtárban látta Cardanus Hieronymus: *Somniorum synesiorum omnis generis insomnia explicantes libri 4*. Basileae, 1585. c. művét. (Turul 1883. 115. l.) Minthogy ennek a könyvnek hiányzanak fedőtablái, megállapíthatatlan, volt-e a könyvön supralibros. Tekintettel azonban arra, hogy a könyv a soproni jezsuita kollégiumból került az Egyetemi Könyvtárba [a soproni bejegyzés 1640!], elképzelhető, hogy ezt a könyvet látta Nagy Iván.

Die Bedeutung der Zeitschriften wird dadurch erhöht, dass sie sowohl im Ausland, als auch in Ungarn allgemein bekannt waren. Die sich in der Universitätsbibliothek befindenden Bände beweisen, dass sie nach mehrfachem Besitzerwechsel in die Ordensbibliotheken und am Ende in die Universitätsbibliothek gelangten. Zwei Bände entstammen der Bibliothek des grossen ungarischen Historikers, Humanisten und Staatsmannes, Miklós Istvánffy (1538/1615). Auf beiden Bänden supralibros, dasselbe, mit einer Rundschrift versehene Familienwappen, das die Manuskriptenbände der Istvánffy-Bibliothek zierte. Wir wissen von den Drucken in der grossen Bibliothek Istvánffys (s. Anmerkung 23.), von diesen Zeitschriften hatten wir aber keine Kenntnis. Diese beiden Bände bilden neue Daten zur historischen Quellensammlung von Istvánffy und zur Rekonstruktion einer zerstreuten bedeutenden Bibliothek aus dem XVI—XVII. Jahrhundert.